

KAŽDÁ ZMENA ZNAMENÁ RIZIKO

Lenka Brídová

ABSTRAKT

Na prelome nového storočia a tisícročia sa celá naša spoločnosť mení. Prechádza obdobím, ktoré je charakteristické najrozsiahlejšími a najrýchlejšími zmenami v celej svojej doterajšej histórii. Príčin týchto zmien je niekoľko. Jednou z najdôležitejších je rozvoj informačných technológií a prostredia, ktoré je presýtené informáciami. Pre dokonalé kráčanie s dnešnou dobou je nevyhnutné neustále sa vzdelávať, čo nám zabezpečí lepší proces adaptácie a otvorí nám nové možnosti. Prispôsobovanie sa podmienkam kladeným zo všetkých oblastí spoločnosti však nie je vždy až také jednoduché a nesie so sebou aj určitú časť rizika, ktoré môže značne spomaliť, často krát až zastaviť rozvoj ľudských zdrojov.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: informačná spoločnosť, ľudské zdroje, počítačová gramotnosť, vzdelanie, informačné technológie

JEL klasifikácia: D83, I20, J24

ÚVOD

Za necelé dve desaťročia sa spoločnosti, ktorá bola dlho označovaná a nazývaná ako spoločnosť postindustriálna, začalo hovoriť spoločnosť informačná, znalostná či komunikačný vek. Keďže sa informácia pre nás všetkých stáva kritickým zdrojom, má veľký vplyv nielen na našu ekonomiku, ale taktiež aj na samotnú štruktúru našej spoločnosti. Tým, že je informácia kľúčovým prvkom, jej jedinečné vlastnosti začínajú formovať úplne odlišnú spoločnosť. Komunikácia s informáciami doslova znásobuje jej moc. Vďaka telekomunikáciám sa informácie stali prepravovateľné. Cestujú cez elektronické siete obrovskou rýchlosťou a za veľmi nízke náklady. Dá sa povedať, že informácie majú tendenciu šíriť sa, „presakovať“. Z toho dôvodu je potrebné si uvedomiť, že informácie a znalosti sú jedným z výrobných faktorov.

1. INFORMAČNÝ VEK A JEHO DOPADY

Aké sú dôsledky týchto zmien pre spoločnosť? Dnešná ekonomika sa čím ďalej, tým viac dematerializuje. S vývojom informačných a telekomunikačných technológií je nevyhnutné ich neustále zapracovávať a čo najdokonalejšie využívať pri realizácii podstatnej väčšiny činností. Ich difúzia do národného hospodárstva ovplyvňuje takmer v každom odvetví nielen technológiu výroby a distribučný systém s príslušnými obchodno-finančnými transakciami, ale aj život spoločnosti a jednotlivca, čo je dôkazom neustáleho osvojovania si prvkov a zámerov informačnej spoločnosti.

V oblasti výroby, a aj v odvetviach služieb, v ktorých sa informačná technika presadila komplexne, sa zaznamenal najrýchlejší rozvoj a vysoká ziskovosť. Môžeme sem zaradiť softwarové služby, banky dát a rôzne informačné služby. Významné prínosy v produktivite práce zaznamenalo aj bankovníctvo, poisťovníctvo a distribúcia, ktorých

činnosť bola informačnou technológiou výrazne ovplyvnená. Doterajšie veľké rozdiely v produktivite práce medzi službami a výrobou sa tak začali pod vplyvom informačnej spoločnosti odstraňovať.

Z histórie je známe, že zásadné zmeny v technologických systémoch si vyžadujú aj zásadne nové prístupy v spôsobe nazerania, uvažovania, výkonu a organizácie technologických a ekonomických funkcií. Takéto zmeny nie sú pre spoločnosť jednoduchou záležitosťou. Prebiehajú totiž veľmi nerovnomerne nielen medzi krajinami, ale aj v rámci jednotlivých odvetví, odborov, či regiónov, z čoho vyplýva, že dopady informačného veku nie sú vždy len pozitívne. Jedinú istotu, ktorú prinášajú je zmena. Nechut' k zmene by však dlhodobu perspektívu celý prechod ešte sťažilo. Napríklad výhody internetu sú tak ohromné, že jeho vlna je zdrvivúca. Jeho globálny postup je taktiež omnoho rýchlejší, ako to bolo v prípade priemyselnej revolúcie. [1, s. 74]. Je potrebné mať na pamäti, že informácie ako zdroj sú len surovinou. Užitočné sa stávajú až vtedy, keď sú pretransformované na znalosť a keď sa s nimi zaobchádza rozvážne, s múdrosťou. Informačné technológie nie sú samé o sebe len nejakým „zázračným prsteňom“, ktorý dokáže jedným pootočením zmeniť veľa vecí, niekedy k dobrému, niekedy však aj k zlému. Je teda skutočne dôležité a záleží na tom, akým spôsobom ich využívame.

2. ADAPTÁCIA ĽUDSKÝCH ZDROJOV

Rizikový faktor z pohľadu ľudských zdrojov predstavuje aj zmena kvalifikačnej štruktúry pracovníkov orientovaná na tradičné spôsoby práce vo výrobe, obchode a službách. Ich rozsah sa pod vplyvom zmeny radikálne znižuje. Strata zamestnania v povolaniach, ktoré boli informačnou technikou likvidované, môže byť nahradená iba rekvalifikáciou uvoľnených pracovníkov, čo najmä u menej kvalifikovaných pracovníkov a staršej generácie, ktorým chýba počítačová gramotnosť, spôsobuje rôzne, často krát až neprekonateľné ťažkosti. Naopak pre kvalifikovaných ľudí v oblasti informačných technológií sa nielen vytvárajú nové pracovné príležitosti, ale aj prípadná strata zamestnania sa ľahšie prekonáva využívaním výhod globálneho komunikačného prostredia. Časté zmeny štýlu a metód práce, potreba permanentného vzdelávania prameniaca z neustáleho zavádzania technologických novinek, ale aj strach zo zaostávania za rýchlym pokrokom a prípadnou stratou zamestnania zvyšujú možnú frustráciu obyvateľstva, najmä u menej kvalifikovanej a staršej generácie. Takýto nežiadúci stav ďalej zvyšuje aj „zamorovanie“ intelektuálneho prostredia nezvládnuteľným množstvom informácií a abstraktnejším charakterom informatizovanej práce, čo môže spôsobiť aj zvýšené pocity odcudzenia, nepotrebnosti, apod.

3 INFORMAČNÁ ZAOSTALOSŤ A KRIMINALITA

Napriek rôznym rizikám, ktoré sú spojené s transformáciou spoločnosti na informačnú, oveľa väčšie riziko hrozí v prípade nedokonalkej zmeny, čo znamená, že proces prechodu je sprevádzaný javmi, poukazujúcimi na zaostávanie. Hnacie faktory informačnej spoločnosti oveľa intenzívnejšie polarizujú svet než faktory industriálnej spoločnosti. Ide o vyšší druh polarizácie, ktorá delí krajiny na informačne bohaté a informačne chudobné. Prejavuje sa to nielen medzi krajinami navzájom, ale aj v rámci nich. Zaostávajúce krajiny s malým podielom počítačovo gramotnej populácie a s nedostatočným prístupom k informatizovaným technológiám, teda s veľmi nízkou schopnosťou adaptácie sa na nové

tendencie a podmienky, nebudú schopné získať prospech z ich využívania a podieľať sa tak na novom zdroji bohatstva.

Týmto problémami sa zaoberal Svetový summit o informačnej spoločnosti, ktorý sa za účasti predstaviteľov vlád, OSN, občianskej spoločnosti a súkromného sektora uskutočnil v dňoch 10. – 12. decembra 2003 v Ženeve. Program summitu je rozdelený do dvoch fáz. Prvá fáza, ktorá prebehla v Ženeve, sa zaoberala zadefinovaním širších tém týkajúcich sa rozvoja informačnej spoločnosti. Účastníci prijali Deklaráciu princípov (stavebné bloky informačnej spoločnosti) a Plán aktivít pre jednotlivé stavebné bloky. Druhá fáza bude pokračovať 16. – 18. decembra 2005 v Tunisku a bude sa zaoberať zhodnotením pokroku.

Deklarácia princípov definovala 11 kľúčových princípov alebo stavebných blokov informačnej spoločnosti:

1. Úloha vlád a zainteresovaných skupín v podpore rozvoja IKT.
2. IKT infraštruktúra – základ pre inkluzívnu informačnú spoločnosť.
3. Prístup k informáciám a vedomostiam.
4. Budovanie kapacít – vzdelávanie, získanie IT zručností.
5. Budovanie dôvery a bezpečnosti vo využívaní IKT.
6. Vhodné prostredie – transparentnosť, konkurencia, legislatíva.
7. Aplikácie IKT – prínos pre všetky oblasti života.
8. Kultúrna diverzita a identita, lingvistická diverzita a lokálny obsah.
9. Médiá.
10. Etická dimenzia informačnej spoločnosti.
11. Medzinárodná a regionálna spolupráca.

Plán aktivít a cieľov bol stanovený do roku 2015. Premieňa kľúčové princípy do aktivít, ktoré treba uskutočniť pre rozvoj globálnej informačnej spoločnosti. Zohľadňuje rôzne stupne rozvoja IS vo svete. Medzi základné aspekty rozvoja informačnej spoločnosti boli v Pláne aktivít a cieľov navrhnuté:

- vybaviť a prepojiť IKT všetky vidiecke oblasti, univerzity, stredné a základné školy, vedecké a výskumné centrá, knižnice, kultúrne centrá, poštové úrady a archívy, zdravotné strediská a nemocnice, vytvoriť komunitné prístupové body,
- vytvoriť webové stránky a e-mailové adresy lokálnych a centrálnych úradov,
- prispôbiť výučbu na základných a stredných školách potrebám informačnej spoločnosti,
- podporiť rozvoj obsahu vo všetkých svetových jazykoch,
- zaistiť, aby polovica svetovej populácie mala prístup k IKT. [3]

Z pohľadu globalizácie je nevyhnutné, aby sa aj naša spoločnosť prispôbovala aktuálnym trendom na európskej, ale aj svetovej úrovni. Preto si aj naša Vláda stanovila úlohy, ktoré je potrebné splniť pre rozvoj informačnej spoločnosti v našich podmienkach. Avšak úlohy stanovené v Stratégii informatizácie spoločnosti stanovené na rok 2004 boli splnené len na 31%, čo vyplýva zo správy o stave plnenia úloh Akčného plánu, ktoré zverejnilo ministerstvo dopravy, pôst a telekomunikácií vo februári tohto roku. Pri aktualizácii úloh na rok 2005 vláda zaradila väčšinou úlohy nesplnené v minulom roku, medzi ktoré napríklad patrí spustenie programu na zvyšovanie počítačovej gramotnosti určitých skupín obyvateľstva, napr. žien, nezamestnaných, zdravotne postihnutých. Programy zabezpečujúce odstraňovanie počítačovej negramotnosti sú nevyhnutnou súčasťou informatizácie spoločnosti aj z pohľadu spoločnosti ako takej, ale aj z pohľadu jednotlivcov. Formulka „ovládanie práce s počítačom“ je v súčasnosti dôležitou podmienkou pri väčšine pracovných ponúk, a taktiež je dôležité ju uviesť aj v životopise pripájanom k žiadosti do zamestnania. S postupom času sa však táto formulka stane samozrejmou, čo znamená, že takmer od každého sa bude vyžadovať krok so súčasnou spoločnosťou, teda byť počítačovo gramotný.

Preto je nevyhnutné, aby tá časť obyvateľstva, ktorá nemala možnosť sa počítačovo vzdelávať počas štúdia, bola podporovaná zo strany štátu a to rôznymi školeniami, rekvalifikačnými počítačovými kurzami, ku ktorým by mali prístup záujemcovia z ktorejkoľvek vrstvy obyvateľstva, najmä však nezamestnaní a ľudia stredného veku, ktorí majú problém nájsť si zamestnanie, často krátko aj z toho dôvodu, že mladší už ovládajú prácu na počítači a zamestnávateľia si vyberú radšej ich. Následne dochádza k situácii, keď v prípade straty zamestnania človeka zo strednej, alebo staršej generácie, už tento bez počítačovej gramotnosti nemá veľkú šancu sa zamestnať a už vôbec nie v profesii, ktorá vykonával doteraz, prípadne na ktorú má kvalifikáciu. Pre človeka, ktorý sa dostane do takejto situácie je nevyhnutné disponovať obrovskou dávkou sily, vytrvalosti a samozrejme podporou zo strany najbližších. Čo však v prípade, ak niekto nemá tieto hodnoty k dispozícii?

Značné riziko spojené s informatizáciou ekonomiky a spoločnosti predstavuje aj počítačová kriminalita, ktorá je podmienená informačnou vyspelosťou. Ide v podstate o porušenie bezpečnosti pri manipulácii s dôvernými a utajovanými informáciami v rôznych oblastiach spoločnosti, ďalej o nedovolenú manipuláciu programového vybavenia, ako je rozširovanie rôznych typov počítačových vírusov a vnikanie do počítačových systémov nepovolanými osobami. Informatizácia spoločnosti musí mať preto na zreteli aj ochranné opatrenia proti narastajúcej počítačovej kriminalite najrozmanitejšieho druhu. Je preto potrebné neustále vychovávať odborníkov, ktorí budú schopní bojovať aj s týmto problémom.

ZÁVER

Stroje a zariadenia v industriálnej spoločnosti neboli vybavené inteligentnými komponentmi schopnými prijímať a spracúvať informácie. Túto funkciu musel vykonávať človek. V podmienkach informatizovaných technológií sa úloha človeka zásadne mení. Ťažisko jeho práce nespočíva vo fyzickej obsluhu zariadení, ale vo vytváraní ich programového vybavenia, t.j. inteligencie potrebnej na automatizované prijímanie a spracovávanie informácií. Práca človeka sa tak stáva náročnejšia na duševné aktivity, kladie podstatne vyššie nároky na jeho vzdelanie a schopnosť kreativity, než to vyžadovala epocha industriálnej spoločnosti. Vzdelanie sa tak stáva kľúčovým faktorom rozvoja informačnej spoločnosti a nutnou podmienkou pre udržanie sa na trhu kvalitných ľudských zdrojov, zabezpečujúcich neustále napredovanie. Investície do vzdelania predstavujú v súčasnosti ťažiskovú zložku investícií vo všetkých hospodársky vyspelých krajinách. Úroveň vzdelania obyvateľstva určuje, či sa krajina ocitne na lepšom alebo horšom póle novopolarizujúceho sveta. Vzdelanostná polarizácia sveta, t.j. polarizácia na základe duševného vlastníctva, prebieha oveľa rýchlejšie a s väčšou intenzitou než prebiehala polarizácia na základe fyzického vlastníctva.

Lektoroval: doc. PhDr. Helena Janotová, CSc.

LITERATÚRA

- [1] LIETAER, B.: Budoucnost peněz, Paradigma.SK, 2002, s. 74, ISBN 80-968603-34
- [2] ÚSTAV SLOVENSKEJ A SVETOVEJ EKONOMIKY, SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED: Program informatizácie v podmienkach vstupu SR do EÚ, Bratislava, júl 2001, ISBN 80-7144-116-3
- [3] www.telecom.gov.sk/index/go.php?id=1159

INFORMÁCIE O AUTORKE

Ing. Lenka Brídová pôsobí ako interná doktorandka na Katedre ekonomiky, Žilinskej univerzity v Žiline, Fakulte prevádzky a ekonomiky dopravy a spojov. Zaoberá sa kvalitatívnou zmenou ľudských zdrojov v informačnej spoločnosti.

Adresa pracoviska: Žilinská univerzita v Žiline, Univerzitná 1, 010 06 Žilina

e-mail: lenka.bridova@fpedas.utc.sk